

HELLERISTNINGER

AF DEN SYDSKANDINAVISKE TYPE I DET
NORDENFJELDSKE NORGE

AF

K. RYGH

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1908. NO. 10

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1908

I Kristiania Videnskabselskabs Forhandlinger for 1873 har Prof. O. Rygh leveret en beskrivelse af de indtil da bekendte norske helleristninger. Der kjendtes da idethele 164 særskilte grupper af disse ristninger, hvoraf 144 fandtes i det ene amt Smaalenene, i det øvrige Østland 8, paa Vestlandet 6 og i det nordenfjeldske 6, deraf 1 i Nordmøre, 1 i S. Trondhjems amt og 4 i N. Trondhjems amt. I Aarsberetninger fra Foreningen for Fortidsmindesmerker har jeg nu og da beskrevet enkelte, som jeg senere har opdaget i sidstnævnte amt, navnlig i Aarsb. for 1881 og 1882. Senere har rektor Coll i et arbeide om helleristningerne i Aarsb. for 1901, 1902 og 1905 suppleret den af O. Rygh publicerede fortegnelse med 12 ristningsgrupper af den art, som der her er tale om, de fleste i Stavanger amt. Af nordenfjeldske er som nye her kun kommet til ristningen paa Bardal, idet forf. ikke er bleven opmærksom paa de nye af mig nævnte i Stjørdalen og paa Frosta.

Ifjor og især iaar er der blevet opdaget flere nye i det nordenfjeldske, hvoraf endel, dels ved sit indhold, dels ved sin beliggenhed er af megen interesse. Sammen med den nærmere undersøgelse af disse har jeg ogsaa i saa stor udstrækning, som jeg har kunnet afse tid dertil, paany undersøgt de fleste af de før kjendte og taget afbildninger af en hel del af dem. Naar jeg vilde levere en beskrivelse af de før ikke publicerede, fandt jeg det heldigst ogsaa at tage alle de før kjendte med, da de er omtalte paa forskjellige spredte steder, og der desuden ikke før er publiceret afbildninger af nogen af dem, paa Bardalristningen nær.

Denne afhandling kommer kun til at behandle de i det nordenfjeldske Norge fundne helleristninger af den almindelige skandinaviske eller, med et maaske mere betegnende navn, „sydskandinaviske“

type, som man nu er enig om at henføre til bronzealderen. Her er altsaa ikke taget hensyn til de ristninger, fremstillende naturalistisk tegnede dyrebilleder, som kun findes i det nordenfjeldske Norge og det nordlige Sverige, og som sandsynlig skriver sig fra stenalderen. De hidtil bekendte norske ristninger af den sidste art findes ved Bogge i Romsdalen, ved Hell i Stjørdalen, ved Bøla elv i Stod, paa Bardal i Beitstaden (elgfigurerne i den store ristning), i Glaamfjorden i Melø, i Sagfjorden i Hammerø og i Herjangen i Ofoten¹).

Der vil her blive givet en redegjørelse for ristningernes forekomst og en beskrivelse af de enkelte grupper, leilighedsvis med bemærkninger om, hvorledes enkelte figurer maa opfattes. Jeg indlader mig ikke paa nogen forklaring af den mening, som maa lægges ind i disse billeder idethele, og antager ogsaa, at forsøg derpaa mangler forudsætningerne for at føre til noget frugtbart resultat. Jeg slutter mig til den opfatning, at billederne indeholder etslags beretninger om tildragelser og forhold paa ristningernes tid, til hvis fuldstændige tydning vi nu mangler nøglen. Mod den antagelse, at man i disse ristninger bare skulde se produkter af etslags kunstnerisk trang til at forme anskuelser i synlige billeder, taler efter min mening bl. a. sterkt den omstændighed, at der i valget af former og i disses karakter viser sig en overveiende overensstemmelse og lighed over hele halvøen ligefra Skaane til op i Helgeland. Dette beviser, at figurer og former ikke skyldes subjektive indfald, men at tegnene og formerne er konventionelle og har været fælleseiendom for den hele folkestamme. Derimod strider det ikke, at der i mindre væsentlige enkeltheder, f. eks. i fremstillingsmaaden af dyrefigurer, kan vise sig lokale eiendommeligheder. I denne forbindelse vil jeg indskyde den bemærkning, at i visse tilfælde forekomsten af helleristninger giver sikrere vejledning til slutninger om befolkningens udbredelse i bronzealderen end isolerede oldfund fra denne tid. Dette gjelder navnlig egne, hvor levningerne fra denne tid er sparsomme, som tilfældet er i

¹) Jfr. G. Hallström i Thj. Vidsk. Skr. 1907 nr. 10 og samme forf.'s afhdl. „Nordskandinaviska hällristningar“ i Fornvännen 1907.

Helgeland. En brugsgjenstand kan tænkes ved handel at være indført til et folk, som ikke hørte til samme stamme og ikke var bronzebrugende. Men en helleristning kan ligesom bronzealders grave tages som sikkert bevis for, at bronzealdersfolk har boet paa stedet.

Mine beskrivelser af ristningerne er ikke saa fuldstændige og i alle henseender udtømmende, som jeg kunde have ønsket. Til at opnaa det krævedes der mere arbeide og tid, end jeg har kunnet afse hertil ved siden af de øvrige gjøremaal paa mine reiser. Enhver, som har beskjæftiget sig lidt med saadanne undersøgelser, vil vide, hvormeget tid der ofte kræves til den fuldstændige afdækning og rensning af berg heller med ristninger, som for en stor del er skjult af fastgroet mose, ofte ogsaa dækket med torv og undertiden med buske, og hvorledes det ved meget veirslidte og utydelige ristninger kan være nødvendigt at undersøge dem oftere ved forskjellig belysning og under vekslende veirforhold for at faa den sikrest mulige opfatning af trækkene. Men dertil kræves, at man kan anvende god tid paa det enkelte sted. Jeg antager imidlertid, at de beskrivelser, jeg her har givet, delvis støttet ved afbildninger, er tilstrækkelige for det hovedøiemed, jeg her har havt, at give en orienterende oversigt over de hidtil kjendte fortidslevninger af denne klasse i det nordenfjeldske. — Med hensyn til afbildningerne er den fuldkomneste fremgangsmaade til at faa paalidelige gjengivelser af trækkene uden tvivl at tage papiraftryk (med „rune-papir“). Det lader sig imidlertid ikke udføre tilfredsstillende hverken under regnveir eller meget sterk vind. Jeg har derfor kun undtagelsesvis kunnet tage saadanne aftryk, men har i regelen maattet nøie mig med kalkeringer paa kalkerlæred. Fotografier er vistnok hensigtsmæssige til at give oversigt over en større ristningsflade. Men da disse ogsaa maa have forudgaaende opkridning til grundlag ligesaa vel som kalkeringen, foretrækker jeg den sidste, fordi den giver bedre anledning til under arbeidet at kontrollere opkridningernes korrekthed. De illustrationer, som ledsager denne afhandling, er paa nogle undtagelser nær gjengivelser af tegninger efter kalkeringerne. Der er ved dem ikke lagt an paa nøiagtigt at gjengive furernes bredde.

Som jeg flere gange kommer til at gjøre opmærksom paa under beskrivelsen af de enkelte ristninger, er de mangesteds saa veirslidte og utydelige, at de kun med vanskelighed kan sees. Jeg har ogsaa havt anledning til at iagttage, hvor meget utydeligere de kan blive i løbet af en 30 aar, naar de har ligget udækkede. Paa Rykkesaunet f. eks. kan enkelte figurer, som saaes i 1881 og 1882, nu ikke længere igjendfindes. Ristningen paa Tro i Helgeland blev efter meddelelse af gaardens eier opdaget af nogle gjætergutter for omtr. 40 aar siden ved at de rev af den torv, som dækkede den. Da viste furerne sig med skarpe kanter og jevn bund. Nu kan de neppe sees, uden at man slaar vand over bergheilen; kanterne er afjevnedede og bunden er ujevn, ligesom hakket, paa samme maade som bergfladen omkring. Denne erfaring gjør, at jeg tror, at man maa være forsigtig med af furenes nuværende udseende at drage slutninger om den maade, hvorpaa de er frembragte, og at jeg i regelen heller ikke lægger saa megen vægt paa maal af deres nuværende bredde og dybde. Naar det saaledes viser sig, at ristninger kan afslides i forholdsvis kort tid, navnlig paa nogenlunde horizontale eller mindre sterkt heldende flader, bliver det klart, at naar saa mange endnu har holdt sig gjennem tusinder af aar, maa dette skyldes, at de den længste tid har været dækket af jord. Derfor kan man ogsaa ganske sikkert gaa ud fra, at der har været en mængde ristninger, som nu er ganske forsvundne. Deri kan der maaske ogsaa søges en forklaring af det forhold, at der findes saa faa af dem nær vestkysten, hvor formodentlig bergflader ikke saa let overgroes af mose og torv. Omvendt er der vist heller ikke nogen tvivl om, at mange endnu ligger skjult under jorddække.

Der kan ikke være tvivl om, at flere af ristningerne inden forholdsvis kort tid vil være fuldstændig afslidte, hvis de bliver liggende udækkede. Jeg har derfor saavidt muligt efter undersøgelsen søgt at dække over dem med mose, og enkelte har jeg ladet dække med et fuldstændigt torvlag. Dette vil let kunne tages af igjen, naar man ønsker at undersøge dem paany. Jeg har ogsaa havt min opmærksomhed rettet paa, om det skulde lade sig gjøre at kløve ud partier af ristninger for at bevare dem i et museum.

Jeg frygter dog for, at det sjelden vil være muligt, ialfald ikke uden meget arbeide og med store omkostninger.

Jeg gaar derefter over til en beskrivelse af de enkelte grupper af helleristninger.

Romsdals amt.

1. Gravem i Sundalen, Nordmøre. Paa en sten i en stor ur mellem den østre og vestre gaard sees en omvendt skibsfigur med høi, udsvingende stav. Længden efter kjølen er nær 1,5 m.¹⁾

Søndre Trondhjems amt.

2. Tørem i Bjugn pgd., Nes herred. Paa 3 store stene i udmarken sees en hel del runde, skaalformede gruber og aflange fordybninger, lignende smaa fodsaaler, indtil 10,5 cm. lange. Der sagdes ogsaa at have været en fjerde sten med lignende figurer; men den var indlagt i et stengjerde og kunde ikke længere paavises²⁾.

Nordre Trondhjems amt.

3. Fordal, Øvre Stjørdalens pgd., Hegre hd. Ristningen findes paa en nu nedlagt husmandsplads Fordalsmarken under øvre Fordal, omtr. 300 m. indenfor gaarden, omtr. 2 $\frac{1}{2}$ km. i lige linje fra Forras udløb i Stjørdalselven og 16 km. efter fugleveien fra fjorden. Høiden over havet antagelig omtr. 45 m. Berghellen, hvorpaa ristningen findes, gaar lige ned til bygdeveien, og paa den anden side af denne gaar en bakke med tæt løvskog ned til elven Forra. Berget helder mod sø. og heldingen er saa sterk, at man vanskelig kan gaa oover det; men efter midten er der en sadelformet indbøining. Nedenfor denne findes kun en fodsaale ikke langt fra veien; alle de øvrige figurer, 12 dyr og 1 fodsaale, er anbragt paa den øvre del af hellen. Figurerne er meget afslidte, saa at de kun kan sees under særlig gunstige omstændigheder. Da jeg første gang ivaar kom til stedet, ledet dertil ved en meddelelse om, at der var en indhugget fodsaale paa en berghelle, var der sterkt regnveir og berghellen meget vaad. Jeg saa da straks

1) Bendixens indberetning i Aarsb. 1877 s. 179.

2) Aarsb. 1872 s. 37 og 1873 s. 10.

alle figurerne. Da jeg et par uger efter kom derop i klart solskinsveir for at tage afbildninger, kunde ingen figurer sees, skjønt jeg vidste, hvor de skulde søges, før berget var fugtet. De papiraftryk, jeg tog, lykkedes ikke synderlig, fordi der var meget sterk vind og fordi furerne er saa grunde. Ved et tredie besøg blev der atter regn. Ved kalkering efter opkridtning opnaaedes dog ret tilfredsstillende afbildninger. Furerne kan altid føles nogenlunde

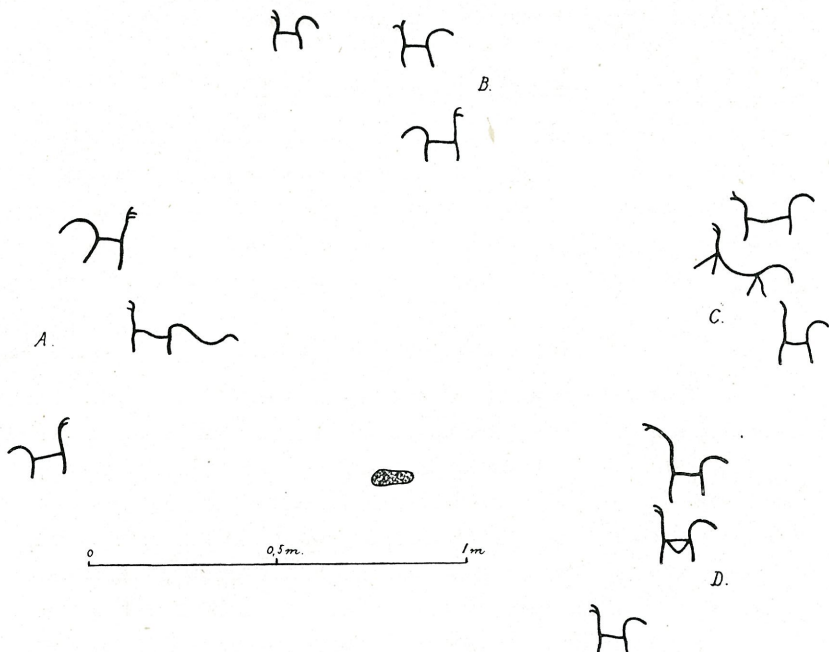

Fig. 1. Fordal, Hegre. Efter skizze. $\frac{1}{20}$.

sikkert, naar man bevæger fingeren over fladen. De er gennemsnitlig omtr. 1 cm., undertiden henimod 2 cm. brede, de øvre ender, som fremstiller hoveder og øren, dog adskillig smalere. Imidlertid er kanterne meget afslidte og lidet sikre. Fig. 1 giver efter en skizze i $\frac{1}{20}$ størrelse en oversigt over hele ristningen med undtagelse af den nederste fodsaalet. Som det sees af skizzen, er der 12 dyr, fordelt i 4 adskilte grupper. Af hensyn til rummet er afstanden mellem grupperne her en smule formindsket. Fig. 2

gjengiver gruppe B og fig. 3 gruppe D i $\frac{1}{5}$ maalestok efter kalke-
ring og tegning. Alle dyr er paa en undtagelse nær fremstillet
med bare ét forben og ét bagben. Det ene dyr med to forben
og to bagben, det midterste i gruppe C, er det utydeligste af alle;
men det synes mig dog utvivlsomt, at det maa gjengives som
skheet her paa skizzen. Denne maade at fremstille benene paa er
almindelig i nordenfjeldske ristninger. Kun paa Bardalsristningen

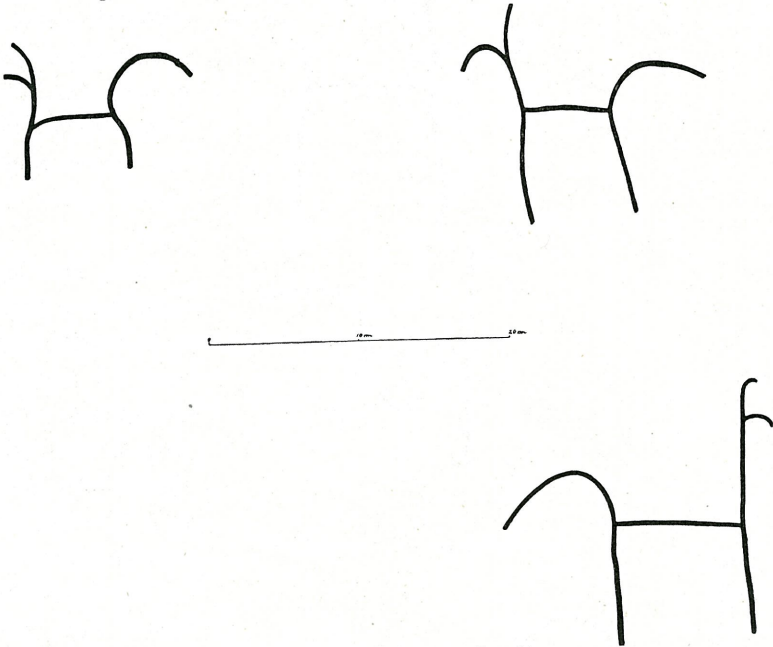

Fig. 2. Fordal. Gruppe B. $\frac{1}{5}$.

findes ogsaa endel dyr fremstillede med adskilte for- og bagben.
Ogsaa paa bohuslenske helleristninger findes undtagelsesvis forben
og bagben betegnede ved en enkelt fure. Med ristningerne i Skatval
stemmer figurerne her overens i den høit hævede, buede hale,
som ellers ikke er almindelig. Medens dyrenes kroppe ellers be-
tegnes ved en enkelt fure eller undertiden ved to parallele, har
man her ved det midterste dyr i gruppe D den eiendommelighed,
at bugen er særskilt betegnet ved en nedre linje, som gaar ned
i en vinkel. Linjerne i denne figur er ganske sikre. Der kan

ingen tvil være om, at dyr af denne form skal forestille heste. Det bevises ved, at dyr med væsentlig samme former paa mange ristninger fremstilles bærende en rytter. Paafaldende er vistnok den lange, bugtede hale paa det midterste dyr i gruppe A; da

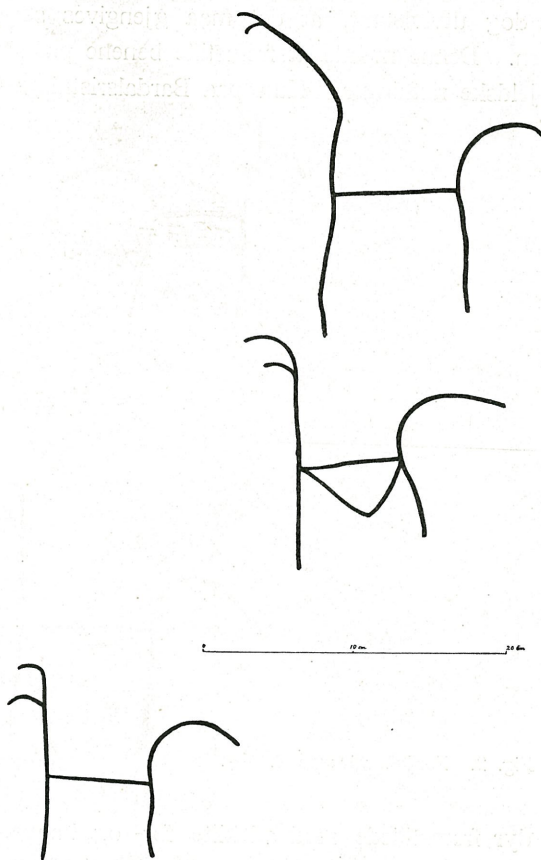

Fig. 3. Fordal. Gruppe D. $\frac{1}{5}$.

det imidlertid forøvrigt ligner de øvrige dyr, maa vistnok ogsaa dette opfattes som en hest. Den dobbelte linje øverst paa figurerne betegner hoved og øren.

Ihøst har jeg ladet denne berg-helle dække med torv for oldsags-samlingens regning, da ristningen sikkert om ikke lang tid vilde afslides fuldstændig, om den fremdeles skulde ligge bar.

Omtrent bent overfor dette sted paa den anden side af Forra er der en hel del for-

dybninger, som ligner indtryk af kreaturklover. Om forekomsten af saadanne vil jeg gjøre nogle bemærkninger til slutning.

4. Hegre, Øvre Stjørdalens pgd., Hegre hd. Tilværelsen af denne ristning blev først bekjendt for nogle aar siden. Den findes nederst i en bækkedal lidt i vest for nedre Hegre, men paa

øvre Hegres grund. Den er anbragt paa en mod syd temmelig sterkt skraanende berghele nederst i bakken, nogenlunde i samme

høide som den paa den anden side af elven liggende Hegre jernbanestation. Ogsaa denne ristning er meget veirslidt og medtaget af forvitring. Den har ogsaa lidt meget ved, at der for nogle aar siden blev brudt sten lige ovenfor ristningshellen, og udbrudte stene da skurede ned over den.

Figurerne kan næsten ikke skjælnes uden under en bestemt belysning af formiddags-solen, eller ved at man

slaar vand over berget. Ellers kan furerne ikke bestemmes uden

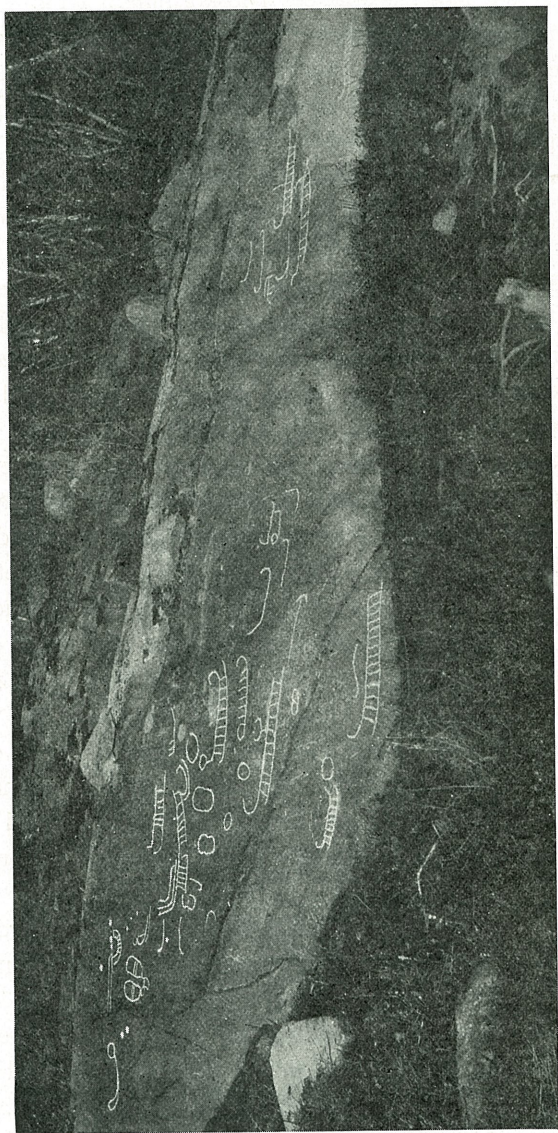

Fig. 4. Hegre, Ø. Sjørdalen. Omtr. 1/35.

ved at føle med fingrene over fladen. Blandt de tydeligste er de to fodsaaler øverst til høire, som paa grund af bergets hvælvede overflade paa billedet sees i forkortning. I fig. 4 er der givet en afbildning af berghellen i omtr. $\frac{1}{35}$ maalestok efter fotografi, taget efter en opkridtning, hvorved jeg kun har afmerket de furer, som jeg ansaa for aldeles sikre. Men det er afgjort, at der har været meget flere figurer end de her gjengivne, navnlig flere skibsfigurer, og endel, af hvilke man nu kun med fuld sikkerhed kan paavise en eller et par linjer, har været fuldstændigere. Mange træk kan utydeligt spores foruden de her gjengivne. I partiet tilhøire synes man at kunne skimte et dyr med 4 fødder. Der synes mindst at have været et snes skibsfigurer. Disse har idethele almindelige former. Et af skibene tilvenstre er forsynet med seil i en ofte forekommende form, og en antydning til et saadant forekommer ogsaa paa høire side. Foruden de to fodsaaler med tverbaand, sees der midst to uden saadant baand; men det er sikkert, at der har været flere. Enkelte figurers betydning er gaadefuld. Ogsaa her har jeg truffet aftale med grundeieren om torvdækning af berghellen, da det er utvivlsomt, at figurerne inden ret mange aar vil være ganske udslettede, om de fremdeles skal ligge udsatte for veiret.

I terrassen ovenfor stedet har der paa begge sider af bækkedalen været hauger, som dog vist alle skriver sig fra vikingetiden. I en af dem er der gjort et fund fra denne tid. Nærmere ristningen paa en lavere afsats af terrassen er der en omtrent bortført haug, i hvis midte der skal have været en stenlægning som et muret hvælv, hvori der fandtes brændte ben med kul og kvartsstykker. Denne kan neppe heller skrive sig fra bronzealderen.

5. Nesaunet, Nedre Stjørdalen pgd., Stjørdalen hd. Nesaunet er en nu nedlagt husmandsplads under Ystines paa et over 100 m. høit plateau, medens Ystines ligger paa den lave flade nede i dalbunden. Ristningerne findes paa de sterkt skraanende sider af en vid, ikke meget høi bergknaus lige ved de nu nedrevne huses plads og nær en gammel færdselsvei, som fører over aasen mellem By og Berg. Ristningerne er først beskrevne af prof. O. Rygh, som besøgte stedet i 1863 (se N. Fornl. s. 830). Alle-

rede da var figurerne saa utydelige, at de ikke kunde sees godt uden under gunstig belysning. Og meget var ogsaa da overgroet af mose og torv. Han kunde dog under ugunstige lysforhold skjelne i hundredevis af skaalformede gruber, desuden ringe, enkelte og flerdobbelte concentriske, dyrefigurer og nogle skibsfigurer. Jeg besøgte stedet forrige sommer, men har ikke rukkert at foretage en indgaaende undersøgelse eller at tage afbildninger, hvilket her vil være et meget besværligt arbejde, da bergfladen er saa sterkt overgroet. Ristningerne er ikke sammenhængende, men findes i adskilte grupper, navnlig i knausens skraaninger mod øst og mod syd. G. Hallström har i Vidsk. S. Skr. 1907 nr. 10 omtalt denne helleristning med afbildning af et parti af den efter fotografi og gjengivelse efter tegning af en enkelt eiendommelig figur (en vogn?). Dette ristningsberg har vist været overordentlig rigt, og endnu vil vel meget kunne gjenfindes.

Paa Ystines er fundet en celt af bronze, nu i den trondhjemske oldsagsamling. Der savnes nærmere oplysning om findestedet. Det kan være vel saa sandsynligt, at den er fundet her oppe i høiden og ikke paa den lave flade omkring gaarden.

6. Arnstad, Nedre Stjørdalen pgd., Skatval hd. Paa den østre gaard, et par hundrede m. i sydøst for husene er der en isoleret, langagtig, tildels skogvokset bergknaus, omgivet af dyrket land. Omtr. 100 m. over havet. I dens østlige del sees en hel del ristninger, navnlig i et belte over knausen. Men der er sandsynlig meget flere, som er skjult under torven. Jeg fik først opspurgt denne helleristning i 1870 og har beskrevet den i Aarsb. 1870 s. 26. Der findes her mindst 1 og sandsynlig flere skibsfigurer; fremdeles en mængde skaalformede gruber, tildels omgivne af ringe, samt flerdobbelte concentriske ringe. Paa et sted findes 4 gruber med ringe om, forbundne med retlinjede furer, og i den derved dannede firkant sees en halvcirkel med en liden grube som centrum. Der sees ogsaa rækker af tætte lodrette furer imellem to horizontale, hvilket mulig (dog ikke sikkert) kan være skibsfigurer, hvis stavne ikke længere kan sees. Ogsaa fodsaaaler findes. Jeg besøgte atter stedet iaar. Men tiden tillod kun at tage kalkering

af den paa anf. st. omtalte „besynderlige figur“, som er anbragt paa en næsten lodret skraaflade i den nordøstlige udkant af knausen, lige over engbunden. Figuren er her gengivet i fig. 5 som tegning efter kalkering, i $\frac{1}{10}$ maalestok. Den største, noget ovale, af de skaalformede gruber er indtil 9 cm. i tverm. Til venstre for figuren findes en fodsaale og nogle gruber, som ikke er tagne med paa afbildningen. Denne eiendommelig komplicerede figur er vanskelig at tyde. Man synes dog at kunne udskille en eller maaske to dyrefigurer og vogne. Den isolerede ring til høire med

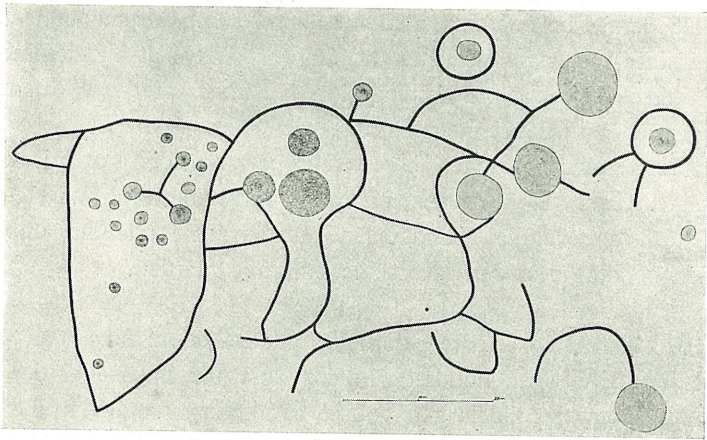

Fig. 5. Arnstad, Skatval. $\frac{1}{10}$.

to nedgaaende furer kan maaske opfattes som en mand med skjold, skjønt man mangler den sædvanlige antydning af hovedet over skjoldet.

I Aarsb. 1870 s. 26 har jeg ogsaa omtalt et svagt heldende svaberg nordenfor samme gaard, som i en længde af 2 alen var fyldt med indhugne bumerker fra nyere tid, men ogsaa med nogle andre figurer, saaledes paa et sted korte lodrette streger mellem to horizontale. Da denne figur ogsaa forekommer paa virkelige helleristninger, er det muligt, at vi ogsaa her har en saadan, som siden er bleven fyldt med bumerker.

7. Fasteraunet, Skatval hd. Gaarden ligger ganske nær Skatval jernbanestation, omtr. 80 m. over havet; er vist oprindelig en udpartet del af nabogaarden Mære. Husene ligger paa en fremspringende bergknaus, og lige udenfor dem har der paa et mod syd heldende svaberg været en gruppe ristninger. Efter paa-lidelige oplysninger saaes der her mindst 5—6 skibsfigurer og flere dobbelte, concentriske ringe. Under jernbaneanlægget blev imidlertid knausen valgt til stenbrud og skudt bort. Ivaar saaes endnu kun en eneste dobbelt eller mulig tredobbelt ring, c. 25 cm. i tverm., som dog var utydelig, da den var afslidt ved, at en gangstik gik over den. Den laa paa den inderste levnede del af bergfladen. Siden skal der være bygget en laavebro over den, saa at den nu er skjult.

8. Opauran, Skatval hd. Langt i vest paa gaardens grund paa „Ytteraasen“, lige paa brinken af det bratte affald mod lavlandet omkring Auran findes en enkelt dyrefigur, afbildet her som fig. 6. Den er anbragt paa en liden, mod nord sterkt heldende flade. Flere figurer har ikke kunnet opdages her. Stedet ligger omtr. 100 m. over havet med en storartet udsigt over Trondhjemsfjorden. Figuren udmerker sig, som det vil sees, ved kroppens usædvanlige korthed i forhold til dyrets høide.

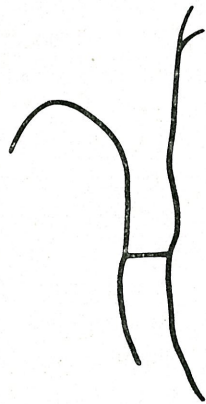

Fig. 6. Opauran, Skatval. $\frac{1}{5}$.

9. Opauran, Skatval hd. Omtr. 100 m. i nord for den øvre gaards huse, men paa den nedre gaards grund er der en bergknaus, som kaldes Dansarberget, hvoraf et parti er bedækket med ristninger. Jeg saa den først i 1872 og har omtalt den Aarsb. 1872 s. 48. Dengang saaes 4 skibsfigurer, en fodsaaale med tverbaand og flere ringe. Ved en ny undersøgelse sidste vaar viste knausen sig meget dækket af mose og mosetorv. Endel afdækkedes. Der fandtes da et overordentlig stort antal skaalformede gruber overalt, hvor torven toges af. Paa et ganske lidet

areal taltes over 60, deraf paa et sted 20 meget tæt sammen, 3—7 cm. i tverm. Desuden fandtes 4 gruber omgivne af ringe, 6 fodsaaer, hvoraf en med dobbelt og en med enkelt tverfure, de øvrige uden nogen saadan; to af dem var stillet sammen som par. Videre fandtes nogle eiendommelige figurer, som var helt udhulede, hvoraf en har form som etslags dobbelt kølle med skaft. Tiden tillod mig ikke en fuldstændig afdækning af bergfladen. De fleste af de nævnte figurer blev kalkerede. Forsaavidt man kan slutte fra det nuværende udseende til den tekniske fremgangsmaade ved ristningens udførelse, gav alle furer her et sterkt indtryk af, at de var hakkede ind, idet bundfladerne er meget ujevne med tætte smaagruber eller hak. Ved yderligere afrensning er det sikkert, at der her vil findes mange flere figurer.

10. Opauran, Skatval hd. I østlig retning for husene paa øvre Opauran og mindst 200 m. i sydøst for Dansarberget er der et stort helleristningsfelt. Ristningerne findes paa flere lave bergknauser, som er adskilte fra hverandre ved lavninger med indtil 50 m. indbyrdes afstand. Der kunde saaledes være nogen grund til at opføre dem under særskilte numere. Jeg foretrækker dog at behandle dem som grupper af et samlet felt og beskriver dem her hver under sin litera.

A. Nærmest den øvre gaard og midt i merket mellem begge gaardes jorder. Paa en lav, hvælvet knaus afdækkedes og kalkeredes her 5 skibsfigurer. 1. Med kjøl- og dæklinje, temmelig krumme og gaaende op i en høj forstavn, med mast og seil som paa et af skibene paa Hegre, 1 m. langt. Kun 4 forbindende tverlinjer (mandskab eller spanter?), anbragte parvis i den forreste og den bagre del; bag de sidste 3 smaa gruber og over fartøiet 2 lidt større. — 2. 80 cm. langt. Kjøl- og dæklinje med opad bøiede stavne. Af tverlinjer kun 2 synlige, stødende sammen i en vinkel nærmere den ene stavne. — 3. 40 cm. langt, har kun kjøllinje, som er temmelig buet, og næsten ret opstaaende stavne, som rager 25 cm. op over det dybeste af kjølen. 11 lodrette furer; tvert over de 3 midterste gaar en fure paa langs, som neppe kan være en levning af en dæklinje. — 4. Nær 50 cm. langt, kun kjøllinje.

Den ene stavn gaar ret op, den anden udadbøiet og endende med en ring. 7 indtil 15 cm. lange furer for mandskabet. — 5. Omtr. 45 cm. langt. Af dette skjælnes kun furerne for kjøl og dæk, begge svagt opadbøiede i stavnene. — Desuden saaes her en mængde skaalformede gruber, paa et sted 8 saadanne tæt sammen i regelmæssig orden. Desuden kalkeredes et par ubestemmelige figurer. Der saaes ogsaa paa det afdækkede stykke svage spor efter flere figurer. Det er utvivlsomt, at der desuden findes flere

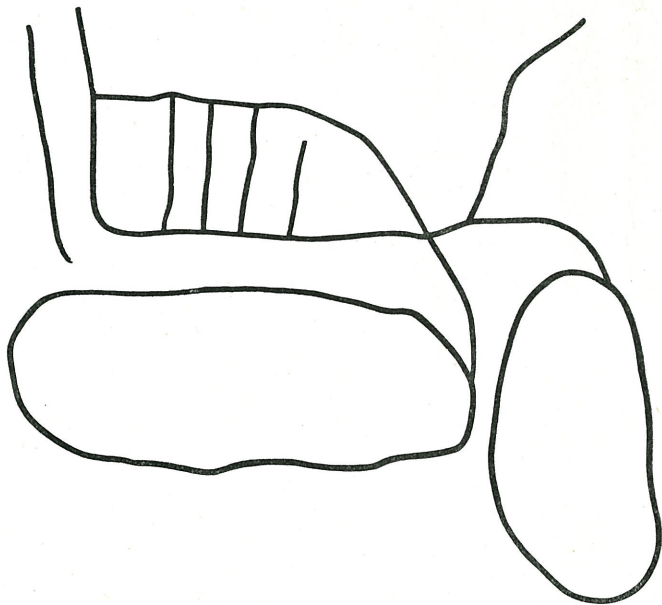

Fig. 7. Opauran, Skatval. $\frac{1}{5}$.

som endnu er skjult under torv og mose. Ved at afdække et lidet stykke længere nord paa samme knaus opdagedes ogsaa flere skaalformede gruber.

B. Lidt søndenfor denne knaus findes en række af skaalformede gruber paa en bergflade, over hvilken en gaardsvei gaar, og i skraaningen af en knaus paa sydsiden af denne vei en ring, 7—8 cm. i tverm. Denne knaus blev ikke forøvrigt afdækket.

C. En lav knaus, omtr. 30 m. nordøst for A. Her saaes en mængde skaalformede gruber, tildels tæt sammen, indtil 4 cm.

i tverm. En kort skibsfigur, dannet af en eneste fure med brat opstaaende stavne uden synlige furer for mandskabet. Nær derved en ring, dannet af en næsten 2 cm. bred fure (med hakket bundflade) om en større grube, som dog ei ligger nøiagtig i ringens

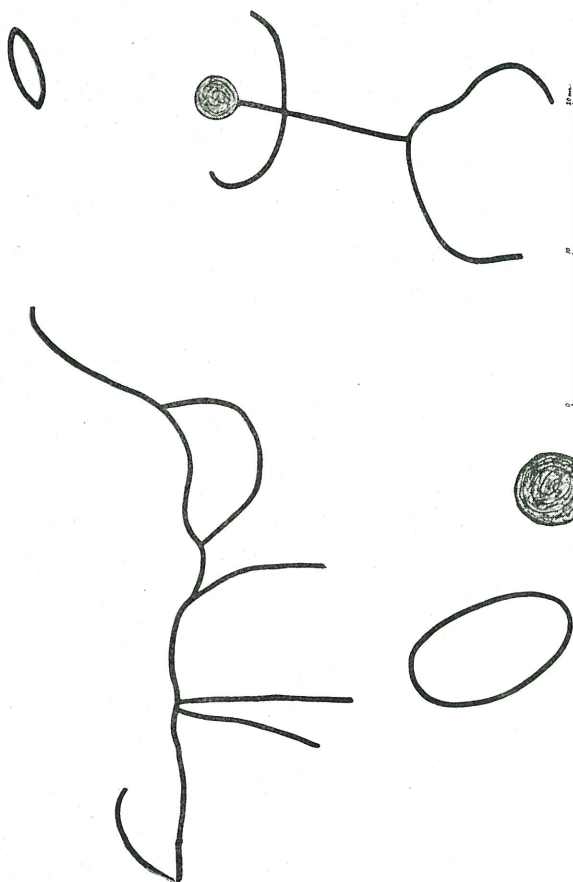

Fig. 8. Opauran, Skatval. $\frac{1}{5}$.

centrum. Ved siden af den en mindre regelmæssig ring, 48—54 cm. i tverm., omslutende 4 gruber. 1 m. søndenfor denne findes en underligforbindelse af en skibsfigur og, som det synes, to fodsaaler, afbildet her som fig. 7 i $\frac{1}{5}$ maalestok.

Fremdeles saaes en lidt oval ring, 20 × 25 cm. i tverm., næsten berørende en større, mere uregelmæssig ring, omtr. 50 cm. i tverm.,

indenfor hvilken der er en regelmæssig formet 23 cm. lang fodsaale og en mindre ring. Forøvrigt saaes skaalformede gruber overalt, hvor fladen afdækkedes.

D. En lang, omtr. sammenhængende bergknaus i øst for C, adskilt fra denne ved en bred sænkning. Den er tildels dækket

med løvskog. Her afdækkedes paa to steder partier, som viste sig at indeholde ristninger paa svagt heldende bergflader. Paa det ene sted længere mod vest er en oval kreds, omsluttende 4 gruber. Tæt ved siden af den to fodsaaer, den ene med 3 tverfurer. Nær disse en skibsfigur med kjøl- og dæklinje, den første gaaende op i høie, udadbøiede stavne, som ender i skaalformede gruber, 25 cm. lang efter dæklinjen, men 50 cm. mellem stavnenes endepunkter, med 7 lodrette furer mellem begge længdefurer. Tæt ved den et andet lignende fartøj, hvis stavne ogsaa er meget høie, men ikke fuldt saa sterkt udadbøiede, 23 cm. langt efter dæklinjen. Her sees nu kun 4 lodrette furer, hvoraf den ene er skraa, men der har vist været flere. Nær derved er spor af en tredje skibsfigur. Desuden findes her en ubestemmelig figur og mange gruber. Paa det østligere parti, som afdækkedes, findes den gruppe, som er afbildet her som fig. 8. Stykket var dækket med torv, og furerne er derfor udprægede og tydelige. Den ene figur synes at maatte forestille en løbende eller dansende mand med opstrakte arme. En menneskefigur med en ganske lignende stilling af benene findes paa en dansk ristning

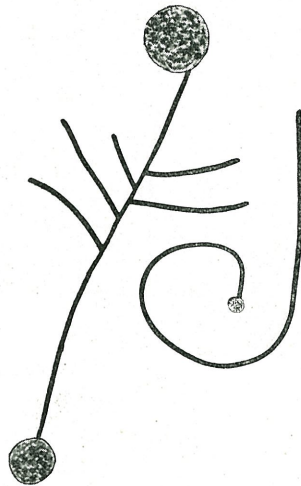

Fig. 9. Opaaran, Skatval. $\frac{1}{5}$.

paa en sten ved Ingelstrup i Ods herred¹⁾. De oprakte arme har analogier i mange ristninger. Den anden hovedfigur maa betegne et dyr, skjønt formen er usædvanlig og ikke fuldt forstaaelig. Desuden er der en grube og to ovaler, den ene spids elliptisk, den anden skal maaske opfattes som en fodsaae. 20 cm. til høire for menneskefiguren sees paa berget en stor oval, over 25 cm. lang med en diagonal fure efter længden. Videre findes med kort afstand 2 store ringe, den ene 46 cm. i tverm., og midt mellem dem 3 fodsaaer, stillede jevnside tæt sammen, alle med tverbaand.

¹⁾ Henry Petersen, om Helleristninger i Danmark. Aarb. f. n. Oldk. 1875 s. 427.

Fremdeles en skibsfigur af en noget usædvanlig form med 24 tverfurer mellem de to horizontale og tæt ved den ene grube og en ring, som omslutter en grube. Ved den ene ende af skibet har man de to figurer, som er gjengivne i fig. 9. Den ene kunde antages at betegne et træ med grene. I dette afsnit fandtes ogsaa en indskrift med 4 bogstavtegn, omgivne af en retlinjet ramme. Den var anbragt mellem to figurer af helleristningen og saa nær dem, at de yderste træk af det første og sidste bogstav gik ned i furer af ristningerne. Den var dækket af torv, og de indridsede linjer var fyldte af jord. Det synes mig utvivlsomt, at det er en runeskrift med ældre runer, som maa læses fra høire til venstre.

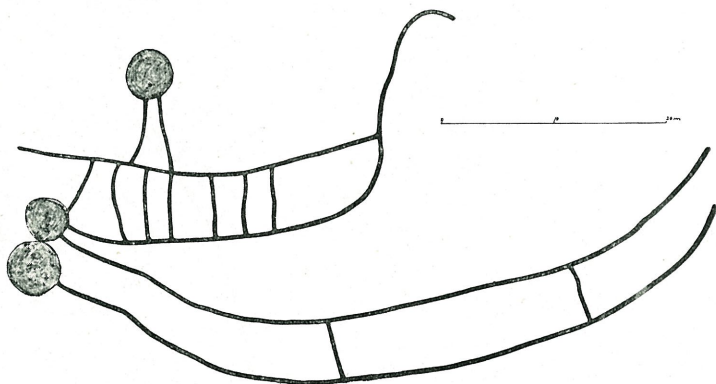

Fig. 10. Opauran, Skatval. $\frac{1}{6}$.

Gjengivet med latinske bogstaver maa den læses EAIU (i omvendt orden af indskriftens). 2den rune har en ganske usædvanlig bøining af staven nedentil, og 3die er mod sædvane kun halv saa lang som de øvrige. Trækkene er skarpe og smale, ganske forskellige fra furerne i helleristningen. Jeg tog nogle papiraftryk af den. Den kan neppe give nogen mening, hvis man ikke antager, at den indeholder sterke forkortelser. Heller ikke professor Magnus Olsen, som jeg har sendt et aftryk, finder nogen rimelig tolkning af den.

Et stykke længere nord afdækkedes et lidet stykke paa et udspring af knausen. Her saaes en stor mængde skaalformede gruber, anbragte tæt sammen. Det er utvivlsomt, at der paa denne

knaus kan findes mange flere ristninger, naar den afdækkes i større udstrækning. I alle figurer i denne gruppe, som havde været dækket af torv, viste furernes bundflader sig grovt prikhuggede med dybe hak.

E. Omtr. 50 m. østenfor den østlige gruppe i D blev et lidet stykke paa en knaus rensset for mose og torv. Her fandtes to skibsfigurer, hvis bagstavne berører hinanden, den længste over 60 cm. lang. Den opstaaende figur over det øverste skal vist betegne et seil. De er afbildede her i omtr. $\frac{1}{6}$ maalestok som fig. 10. Desuden saaes her mange skaalformede gruber, deriblandt en gruppe af 7 tæt sammen.

11. Opauran, Skatval hd. Et langt stykke i østsydøst for den sidst omtalte ristning, men fremdeles paa Opaurans grund, østenfor en eng, som kaldes Bakkaakeren, er der en bergknaus med brat affald mod syd. Ovenpaa den saaes endel skaalformede gruber og nogle fordybninger, som ganske lignede indtryk af kreaturklover.

12. Opauran, Skatval hd. Et godt stykke videre mod sydøst fra det sidstnævnte sted paa en knaus østenfor „Lillemarken“ saaes en mængde skaalformede gruber tæt sammen. Paa en maalt flade af $1,60 \times 0,70$ m. taltes over 70 saadanne gruber.

13. Aurberget, tidligere under Auran, Skatval hd. Ikke fuldt 100 m. fra det sidstnævnte sted paa Opauran findes her paa en bergknaus mange skaalformede gruber, men her ikke staaende saa tæt sammen.

14. Vinnan, Skatval hd. Omtr. 350 m. østenfor gaarden og en 300 m. nordenfor veien til Vifstad sees i den nordre kant af en berghammer 3 skaalformede gruber og et par figurer, som ligner indtryk af kreaturklover.

15. Bremset, Skatval hd. Udenfor en husmandsplads under Bremset, mellem denne gaard og Fiskvik opdagede jeg 1882

en helleristning paa et svaberg. Den var allerede da meget veirslidt og lidet tydelig. Der kunde dog sikkert sees 4 fodsaaaler med omridsfurer, deraf 2 parvis sammen, 22 cm. lange, dels med en dels med to tverfurer. Mere usikkert skjelnedes et par andre fodsaaaler. Videre saaes en spiral paa ikke fuldt 3 omgange, en firdobbelt concentrisk cirkel og flere skaalformede gruber. Desuden nogle fordybninger, som ligner indtryk af kreaturklover¹⁾. Nu er figurerne yderligere afslidte, men kan dog nogenlunde skjelnnes.

16. Rykkesaunet, Skatval hd., en udskilt part af Rykke, nær grænserne af Alstads jorder. Ristningerne findes paa to lange, jevnslidte liggende knauser, adskilte ved en lavning, Nordre og Søndre Aunhaugen, den sidste ogsaa kaldet Lucihaugen efter en kone, som boede i et nu nedrevet hus ved enden af knausen. Stedet ligger efter kartet omtr. 80 m. over havet. Jeg har beskrevet disse ristninger i Aarsb. 1881 s. 11 og 1882 s. 8. Dengang saa jeg 15 skibsfigurer, hvoraf nogle meget utydelige, fremdeles en firdobbelt concentrisk ring, en tredobbelt og en dobbelt, 2 fodsaaaler med omridsfurer og en helt udhulet med dybere hulning for hælen, en menneskelig haand og en mængde skaalformede gruber i flere særskilte grupper.

laar var jeg et par gange paa stedet. Endel af de figurer, som jeg tidligere havde seet, kunde nu ikke opdages. Dels var de vel blevne yderligere afslidte, dels overgroede med mose. De fleste af de nedenfor omtalte figurer kom ogsaa først frem efter afrivning af mose og torv. De fleste af figurerne blev nu kalkerede. Paa den nordlige knaus findes en 35 cm. lang skibsfigur uden dæklinje med lave stavne, hvoraf den ene ender i en ring; nu sees kun 7 lodrette furer, men der har oprindeligt været flere. En knap halv m. foran den er en ring, 10 m. i tverm. Paa et andet sted er der en liden lodret bergflade med en horizontal flade nedenunder. Paa den første er der en skibsfigur med kjølen nedad; paa den horizontale et andet skib af samme form og størrelse, vendende kjølen mod bergvæggen og det første skibs kjø. Paa

¹⁾ Aarsb. 1882 s. 8.

den sidste flade, som kun er 1 m. lang, sees der spor til flere forvitrede figurer. Paa samme knaus findes et over 50 cm. langt

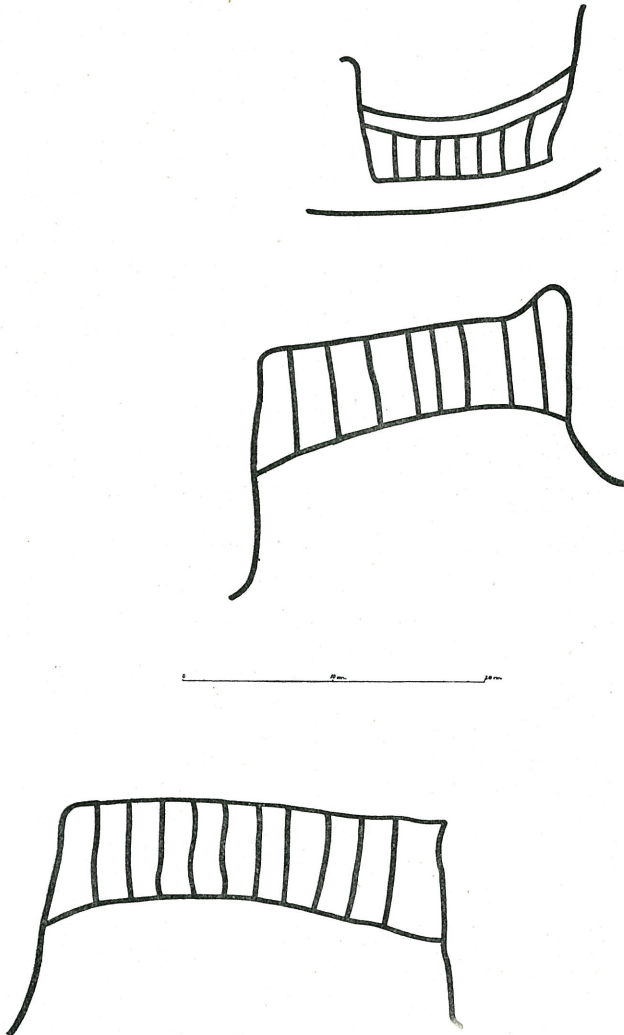

Fig. 11. Rykkesaunet, Skatval. $\frac{1}{5}$.

skib med kjøl- og dæklinje og middels høje stavne. De 10 lodrette furer for mandskabet udgaar fra dæklinjen med undtagelse af de to yderste, som fortsættes længere ned. 4 af dem ender

oventil i en grube, en paa helleristninger oftere forekommende maade at betegne mændenes hoveder.

Paa den nordligste pynt af den søndre haug sees paa en sterkt skraanende flade de 3 skibe, som her er gjengivne i fig. 11, det øverste staaende paa ret kjøl, de to øvrige omvendte. At

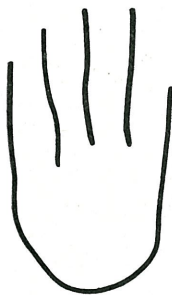

Fig. 12. Rykkesaunet,
Skatval. $\frac{1}{5}$.

merke er den dobbelte linje for dækket og linjen under kjølen paa det øverste. Til venstre for det nederste synes der at have været et fjerde fartøi. — Længere syd fandtes paa en afdækket, svagt hel-
dende liden flade en menneskelig haand, regel-
mæssig tegnet, afb. her som fig. 12, og ovenfor
og nedenfor den 2 mindre skibe, det ene staaende
paa skraa og begge utydelige; det ene har havt
6, det andet 7 lodrette furer og begge kun linje
for kjølen. Ovenfor disse en fodsaaale med om-
ridsfure og en mængde skaalformede gruber, for

det meste i grupper, saaledes et sted 6 tæt sammen. Nogle meter
søndenfor denne gruppe sees den menneskelige figur, som er gjen-
givet her som fig. 13. Den er vistnok eiendommelig, men jeg har

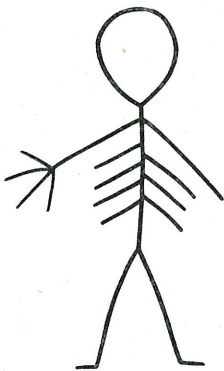

Fig. 13. Rykkesaunet,
Skatval. $\frac{1}{6}$.

ikke fundet grund til at tvivle paa dens ægt-
hed. Samme form af hovedet og af haanden
kjendes fra ristninger andensteds, ligesaa frem-
stillingen af ribbenene. Naar menneskefigurer
fremstilles en face, sees vistnok oftest fod-
bladene vendende til samme side; men paa
den ovenfor cit. sten i Odsherred i Sjælland
sees et menneske med fodbladene vendt til
hver sin kant. Paa forskellige steder findes
fremdeles: En dobbelt concentrisk ring, 15
cm. i tverm., og en tredobbelt, delvis afslidt,
24 cm. En skibsfigur med kjøl- og dæklinje
og høit opstaaende enkelt forstavn, 42 cm.
lang efter dæklinjen, med 15 lodrette streg mellem begge horizon-
tale. Et andet skib med ganske lave stavne, 33 cm. langt, med
kun en enkelt horizontal fure og 14 lodrette. Et tredie, meget
lignende, 22 cm. langt med 10 lodrette furer. — Paa et sted findes

samlet et skib og en dyrefigur, afbildet her som fig. 14, og nær derved to skibe, af hvilke det ene har 10 mandskabsfurer, medens der af det andet kun kan skjelnes en enkelt bundlinje med høit opragende stavne. Paa en anden kant saaes i 1882 tre skibsfigurer. De kunde endnu skjelnes, men var for udviskede til at kunne afbildes. Langt vest paa knausen sees 2 fodsaaler, høire og venstre bag hinanden, som efter et fremskridende menneske, begge helt udhulede og med sterkere fordybning for hælen. Ved siden deraf endel skaalformede gruber og nogle usikre spor af en skibsfigur. — Foruden de her omtalte figurer findes der i den østlige

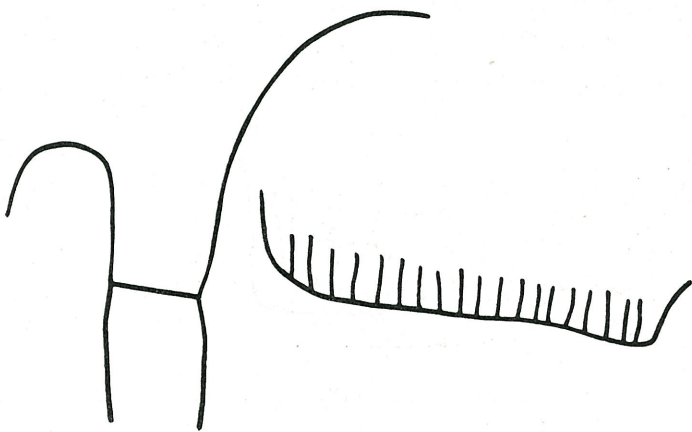

Fig. 14. Rykkesaunet, Skatval. $\frac{1}{5}$.

del nogle uforstaaelige og desuden en usædvanlig fremstilling af en underarm og en haand, det hele henimod 40 cm. langt. Armen og haandfladen er helt udhulede, armen dog meget smal; fra haanden udgaar 5 furer, betegnende fingrene.

Omtrent midt paa knausen ligger en svær sten. Paa den er indristet en skibsfigur, som er afbildet her som fig. 15. Den ligner, som det sees, det øverste fartøi i fig. 11 deri, at den har dobbelt dæklinje. Ved siden af sees utydeligt et andet skib af omtr. samme størrelse, men med kjølen vendende til modsat kant.

Der har vist oprindelig været meget flere ristninger paa dette felt. Flere vil vist ogsaa endnu kunne findes ved en fuldstændigere

afdækning. Noget samlet billede af dem vil det ikke være gjørligt at faa paa grund af terrainets ujevnhed og bergfladernes store udstrækning. Af samme grund er det ogsaa vanskeligt at give en fyldestgørende orienterende oversigt over grupperne uden ved at optage et kart over feltet.

Der kan altsaa paavises 11 steder i Skatval sogn, hvor helleristninger har været bevarede indtil nutiden. Nærmere bestemt findes de kjendte grupper af helleristninger paa en del af sognet med en udstrækning af $3\frac{1}{2}$ km. i begge retninger mellem Arnstad og Bremsetpladsen i øst-vest og mellem Opauran og Rykkesaunet i syd-nord. Det er kun et par strøg i Smaalenene, som kan maale sig med dette i talrig forekomst af dette slags fornlevninger, og navnlig er nr. 10 paa Opauran et af de rigeste felter

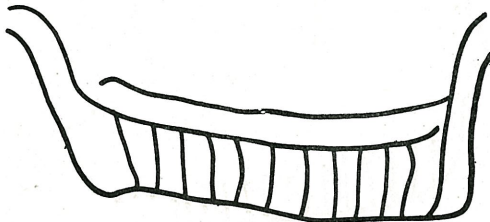

Fig. 15. Rykkesaunet, Skatval. $\frac{1}{5}$.

i landet. Ogsaa fund af oldsager tyder paa, at denne bygd har været vel befolket i bronzealderen. Fra Rykke har man 2 gravfund fra denne tid, og af markfund kjendes

en spydspids af bronze fra Fiskvik og bronzeclelter fra Auran og fra Skatval gaard. Det bør tilføies, at naar antallet af de ristninger i bygden, som jeg her har kunnet give meddelelse om, er saa stort, kommer det for endel af, at jeg har havt en meget god hjælp ved eftersporingen af dem i en interesseret mand, gaardbruger Oliver Alstad.

17. Steine, Frosta pgd. og hd. Ristningen findes et godt stykke øst for gaardens huse ved en sti, som gaar fra Steine til Ulvik, ikke langt fra en plads, som kaldes Blokta. Her er et svaberg, hvorpaa figurerne staar, tæt under en høi, skogklædt aas. Stien gaar delvis over berget, hvilket har bidraget ikke lidet til, at de nu er saa afslidte. Jeg opdagede dem først i 1876 og har beskrevet dem i Vidsk. S. Skr. 1878 s. 109. Jeg nævner her mindst 4 skibsfigurer, hvoraf kun 2 var tydelige. Den ene af

disse har sterkt udadbøiede, men ikke høie stavne, 29 cm. lang mellem stavnens spidser og med 6 mandskabsfurer; den anden lignende stavne, 60 cm. lang med 16 lodrette furer. Kand. Th. Petersen mente i 1907 at kunne se 5 fartøier, hvoraf dog det ene meget utydeligt, og tog fotografier af dem (nu i oldsagssamlingens arkiv). Jeg var iaar under forbireise paa stedet og fandt, at figurerne nu var meget afslidte, siden jeg saa dem første gang. I alle skibsfigurer paa dette sted betegnes skroget bare ved en enkelt linje. Stedet ligger nær Aasenfjorden og ikke meget mere end 30 m. over havet. Paa Sundalen ca. 5 km. herfra er fundet en bronzeceelt.

18. Frøstad, Frosta hd. Paa øvre Frøstads grund, et godt stykke søndenfor gaardens huse findes nede paa en slette en jordfast sten, som stikker omtr. $\frac{1}{2}$ m. op over grunden i form af et hustag med skarp møning. Der er nu ager omkring, men der har aabenbart tidligere her været vaadlændt skogland. Stedet ligger omtr. 150 m. over havet, $1\frac{1}{2}$ km. i lige linje fra

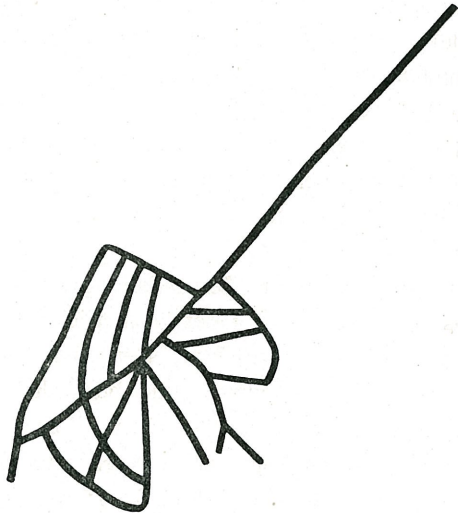

Fig. 16. Frøstad, Frosta. $\frac{1}{3}$.

Liavandet og omtr. ligesaa langt i lige linje fra Trondhjemsfjorden. Jeg fik isommer underretning om, at der skulde være indgravet nogle figurer paa stenen. Det viste sig, at der paa den mod syd vendende skraaflade var indristet to figurer, hvoraf den ene dannes af en kombination af nogle rette og buede linjer, som jeg ikke ellers har seet noget sidestykke til og ikke kan forklare. Den anden er gengivet her i $\frac{1}{3}$ maalestok som fig. 16. Den synes at kunne opfattes som et net i forbindelse med en stang. Beslægtede netlignende figurer, oftere ligesom her i tilslutning til en ret streg,

som ligner en stang, findes paa flere bohussenske ristninger, i flere tilfælde under eller i nær forbindelse med fartøier¹⁾. Lignende netformer sees ogsaa paa helleristninger paa Flyhof i Vestergötland, ogsaa her tæt ved skibsfigurer og tildels ligesom fæstede til en stang²⁾. Der synes at kunne være nogen grund til at opfatte saadanne figurer som fiskenet. Jeg lod grave bort jorden i 1 meters dybde paa sydsiden af stenen for at undersøge, om der længere nede skulde findes flere ristninger. Men der fandtes ingen.

19. Kirknes, Inderøen pgd. og hd. Paa en plads under gaarden ikke langt fra Beitstadvfjorden og omtr. 30 m. over havet findes en større hellelignende sten med skaalformede gruber. Paa samme sted fandtes en liden helle af sandsten, som paa begge sider har skaalformede gruber af noget forskjelligt omfang og dybde, paa den ene side 12, paa den anden 3. Den er nu opbevaret i oldsagsamlingen. Ikke langt derfra er der en stor sten, hvorpaa sees en fodsaaalefigur.

20. Bardal, Beitstaden pgd. og hd. Den største samlede helleristningsgruppe i det nordenfjeldske og idethele en af de største og rigeste, som kjendes. Den findes tæt bag husene paa Bardal paa en mod syd skraanende berghele under Bardalsaasen, omtr. 29 m. i længden og 8—10 m. i bredden. Ved en paa skraa gaaende forsænkning er den delt i to ulige store partier. Stedet ligger kun lidt over 1 km. fra fjorden og omtr. 40 m. over havet. Ristningen blev først opdaget af K. Lossius og beskrevet af ham i Vidsk. S. Skr. 1896 nr. 8. og i Aarsb. 1896 s. 145, paa begge steder med to plancher, som gjengiver ristningerne efter tegning af E. Kvam. Til disse udførlige beskrivelser kan jeg her idethele henvise og skal derfor derfor her indskrænke mig til nogle orienterende bemærkninger. Foruden ved sin store rigdom paa figurer er denne helleristning særlig interessant ved, at den indeholder billeder baade af den nordskandinaviske og den sydsandinaviske

1) Baltzer pl. 1, 14, 47, 48, 53 og 54.

2) Emil Ekhoff, Hällristningar på Kinnekulle i Sv. Formn. Tidskr. VIII s. 102 ff. og pl. 2.

type. Berghellen er saaledes brugt til ristninger i to forskellige tidsaldrer. Man ser nemlig her to elgfigurer af overordentlig størrelse, den største 3,20 m. lang. Man synes ogsaa at skimte dele af nogle flere. Disse er naturalistiske dyretegninger ganske i stil med de almindelige dyrebilleder i de nordskandinaviske ristninger. Over dem og skjærende deres linjer er senere ridset figurer af de almindelige sydiskandinaviske helleristningstyper. Af den store rigdom, som findes af disse i begge partier af berghellen, er skibsfigurerne de talrigste. Enkelte af disse er usædvanlig store, de 3 største henholdsvis 4.30, 3.50 og 3.10 cm. lange; det største af dem med ikke mindre end 89 lodrette streger. Idethele kan der sees omtr. 100 skibsfigurer, hvoraf dog en hel del ufuldstændige. De fleste af skibene har dobbelt linje for skroget og de lodrette streger anbragte ovenpaa den øverste. Af dyrefigurer er der ogsaa en stor mængde. Af disse har en hel del 4 ben, forbenene og bagbenene altid udgaaende parallelle fra kroppen. Ved de fleste af disse er kroppen betegnet ved to parallelle linjer. De allerfleste har dog bare to streger for benene ligesom dyrefigurerne paa andre nordenfjeldske ristninger, og ved dem er kroppen kun betegnet ved en enkelt linje. Ved nogle er rytteren betegnet ved en fra dyrets ryg lodret opgaaende streg og i et tilfælde sees over dette et tverstreg, en betegnelse for en landse, som rytteren bærer. Af dyrefigurer findes der idethele over 50. Videre findes 4 fuldstændige menneskefigurer foruden utydelige spor af lignende. Desuden findes fodsaalet, skaalformede gruber, dobbelte og flerdobbelte ringe, spiraler og to dobbeltspiraler, omgivne af ovale ringe af noget lignende udseende som den nedenfor afbildede fra Tro.

21. Bardalsaunet, Beitstaden, omtr. 800 m. nordøst for Bardal, over 60 m. over havet. Denne ristningsplads er først gjort bekjendt af G. Hallström, som fik opspurgt den under et besøg paa Bardal. Han har beskrevet den med gjengivelse af nogle af figurerne i Vidsk. S. Skr. 1907 nr. 10. Af denne beskrivelse gjentager jeg her det vigtigste. Ristningerne findes paa 3 forskellige bergheller. Paa den ene helle sees: en skaalformet grube, rester af et skib med dobbelt linje for skroget og opadbøiede stavne,

to lignende skibe, hvoraf et er 1.10 m. langt, med sterkt opadbøiede stavne og nogle lodrette streg for mandskabet, under dette et 1.43 m. langt med en mængde lodrette streg og endelig et femte skib, kun 40 cm. langt, med enkelt linje for skroget og tre lodrette streg. Paa en anden helle sees et skib med dæk- og kjøllinje, 1.34 m. langt, hvis ene stavn ender i en grube. Endelig har man paa den tredie helle et 46 cm. langt skib med dæk- og kjøllinje, sterkt opadstaaende stavne, 5 mandskabsstreg og tre skraastreg mellem de horizontale linjer. Desuden findes her en figur, som maaske kan være en uheldig ridset dyrefigur. Alle ristninger paa dette sted er meget skadede ved indhugning af navne i nyere tid.

Nordlands amt.

22. Tro, Tjøtta pgd. og hd. Af hr. rektor Qvigstad fik jeg ifjor meddelelse om, at der paa en ø i Tjøtta pgd. skulde findes ristninger paa et berg, som efter den beskrivelse af dem, som han havde faaet, maatte formodes at være en helleristning af det almindelige skandinaviske slags. Jeg fandt stedet isommer paa gaarden Tro paa Løvøen, egentlig en stor halvø, som ved et eid er forbunden med den nordenfor liggende Rødøen. Gaarden Tro ligger i den sydlige del af øen i en grund, fladbundet lavning mellem lave bergrygge. Østenfor og parallelt har man en anden, mere udpræget lavning eller dalsænkning mellem den lave bergryg i vest og en høiere bergside paa østsiden. Af disse lavninger og kanske nærmest af den sidste maa gaarden have sit navn. Paa vestsiden af den sidste dalsænkning og nederst paa bergryggen findes berghellen med ristningen. Ikke 100 m. derfra, midt i lavningen og midt i dyrket jord ligger en haug, som er noget afjevnet ved pløining og ved, at der er ført sten fra den, men endnu har en udpræget form og sikkert er en gravhaug. Ristningen blev, som ovenfor nævnt (side 6), fundet for omtr. 40 aar siden af gjætergutter, som saa lidt af en figur og derfor rev af torven i større udstrækning. Furerne var da meget tydelige med skarpe kanter, dybe og med jevn bund. I den forløbne tid er de imidlertid blevne saa afslidt af veiret, at de først traadte sikkert frem, efterat berghellen var fugtet. Den del af den, som har indeholdt ristninger,

er omtr. 3 m. i bredden. De figurer, som sikkert kan skjelnes, er 6 skibsfigurer, 2 dyrefigurer, en dobbelt spiral, omgivet af en oval ring, samt flere skaalformede gruber. Fig. 17, efter en skizze, giver en oversigt over figurerne; her er dog ikke den længste skibsfigur, som staar nederst til høire, og gruberne gjengivne. Desuden er figurerne for rummets skyld noget sammentrængte. I fig. 18 gjengives spiralen og det ene dyr i større maalestok. Det nederste skib til høire, som ikke er taget med i gjengivelsen, er 1.25 m.

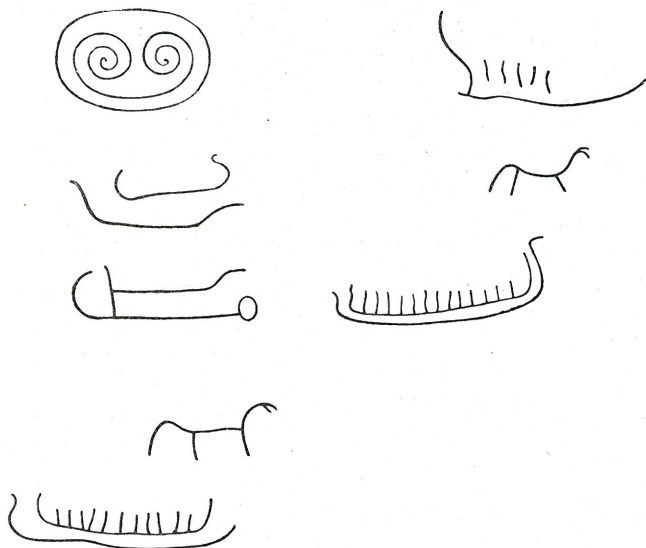

Fig. 17. Tro, Tjøtta. $\frac{1}{20}$.

langt, har linjer for kjøl og dæk og sterkt opstaaende, noget indadbuede stavne. Der sees nu 28 lodrette mandskabsstreg, staaende paa den øverste længdefure, men paa et afskallet stykke maa der ogsaa have været 7, saa at der idethele har været 35. Af skaalformede gruber er der et par ovenfor spiralen og 3 omtr. i samme linje tilhøre, desuden nogle mere spredt over fladen. Ialt saaes 10 mere sikkert fremtrædende. De er temmelig dybe og 5—6 cm. i tværm. De to figurer under spiralen maa formodentlig opfattes som skibe, skjønt formen er usædvanlig. Dyrefigurerne adskiller sig fra de stjørdalske ved, at hals og hale ikke er hævede saa

høit i veiret. Den dobbelte spiral ligner et par i Bardalsristningen; men den er der mindre fuldstændig udført og omgivet af flere concentriske ringe. Som den her er fremstillet, er den en ægte bronzealdersform. Foruden disse figurer er der spor til, at der har været adskillig flere.

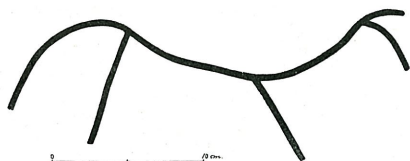
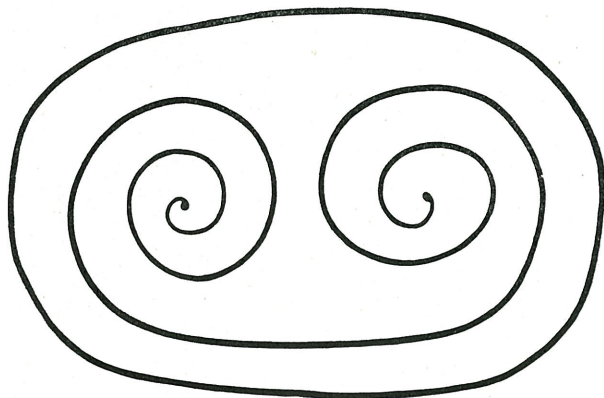

Fig. 18. Tro, Tjøtta. $\frac{1}{5}$.

Bunden i furerne, som ved den første afdækning skal have været temmelig glat, er nu tæt smaaahullet ligesom bergfladen omkring figurerne, en følge af veirets indvirkning. Ogsaa denne ristning har grundeieren lovet at dække med torv.

23. Flatø, Tjøtta pgd. og hd. Flatø er en lang, smal ø, som ligger østenfor Løvø og Rødø, adskilt fra dem ved det trange Flatøsund. Af hr. O. A. Ingebrigtsen, som havde været med ved undersøgelsen paa Tro, fik jeg høre, at der paa denne ø ogsaa skulde være figurer paa et berg. Efter min anmodning reiste han

ud paa høsten did og fandt stedet. Efter hans beskrivelse findes ristningerne paa en mod syd skraanende berghele, omtr. 3 m. lang og ligesaa bred. Denne kan skjønnes i sin helhed at have været fyldt med indridsede figurer, hvoraf dog mange er saa udslidte, at

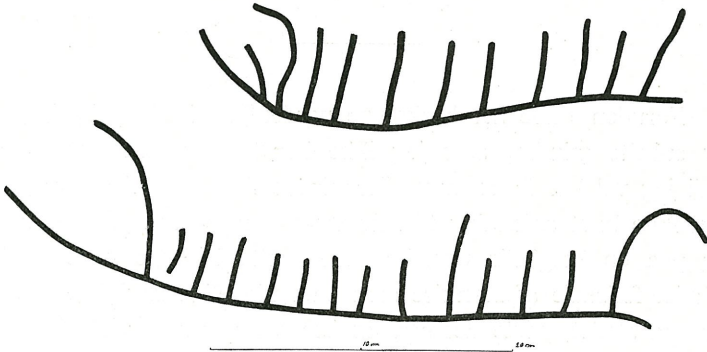

Fig. 19. Løvøen, Tjøtta. $\frac{1}{5}$.

det er vanskeligt at faa greie paa dem. Endel af de tydeligste tog han afrids af paa kalkerlæred, som han har sendt mig, men med bemærkning, at der findes flere, som er nogenlunde tydelige.

Paa denne kalkering sees flere skibsfigurer, deriblandt de to, som er gjen-givne her som fig. 19. Fremdeles et skib, som kun er betegnet med en enkelt linje med S-formet bøiede stavne; lodrette streg er ikke nu synlige. Det er 90 cm. langt. Et andet er 60 cm. langt, har linjer for dæk og kjøl, 11 lodrette streg ovenpaa dæk-linjen og 4 forbindelsesstreg

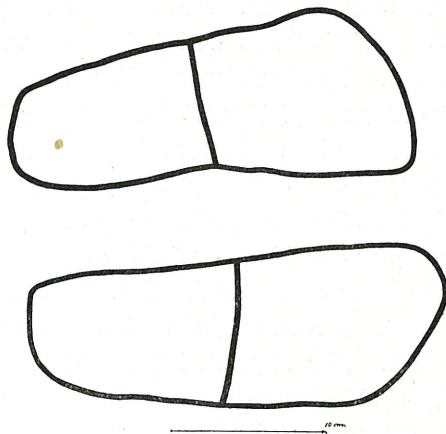

Fig. 20. Løvøen, Tjøtta $\frac{1}{5}$.

mellem dæk og kjøl. Et tredie er ufuldstændigt, dannes af en enkelt horizontal linje med S-formet bøiet stav og 4 lodrette streg. Foruden disse 5 sikre skibsfigurer sees der dele af nogle andre med bøiede stavne

og flere lange parallelle streg, som kan antages at være dele af lignende. Af fodsaaer er der 10, hvoraf flere stillede parvis, alle med tverbaand over risten. Et par er gjengivet her som fig. 20 i $\frac{1}{6}$ maalestok. Desuden sees flere ringe.

Foruden disse her beskrevne nordenfjeldske helleristninger er der enkelte mindre, som jeg ikke har taget med i fortegnelsen, fordi jeg vel har faaet mere eller mindre sikre meddelelser om dem, men ikke havt anledning til selv at undersøge dem. Saaledes skal der paa en berghelle ovenfor øvre Trøite i Hegre være en helt udhulet fodsaaer af størrelse som en almindelig mandsfod. Da jeg var paa stedet, viste det sig, at berghellen nu var dækket med jord, som var paaført, for at faa stykket med i det dyrkede land.

Paa flere steder ovenfor har jeg omtalt forekomst af kreaturklover ved siden af andre figurer, saaledes i ristningerne Opauran nr. 11, Vinnan, Bremset og Rykkesaunet. Paa Fornes i Hegre er der en mængde lignende fordybninger i berget uden forbindelse med andre figurer. Det fortælles fremdeles, at saadanne „kreaturfarer“ skal findes ved Fulset og ved Rønaas ovenfor Sørkil i Hegre. Forekomsten paa Fornes undersøgte jeg isommer. Den findes paa sydsiden af Forra elv bent overfor helleristningen paa Fordalsmarken. Paa en berghelle, som gaar lige ned til elven, som her er meget strid og dyb, og under høiere vandstand overskylles af elven, findes mange fordybninger, som ganske ligner indtryk af et kloddyrs fødder, med en smal, opstaaende midtkant, som deler dem efter længden. Tildels staar de i rækker, dels mere spredt. Paa en berghelle lidt høiere oppe, ovenfor stien, findes lignende. Her staar de imidlertid i rækker efter gange i berget, og jeg skulde her snarest antage dem for naturspil. Det er muligt, at det samme gjælder dem nede ved elven. Jeg tør heller ikke udtale nogen bestemt mening, om de paa helleristningsflader er at opfatte som indhugne af mennesker eller frembragte af naturen. De er i tilfælde indhugne paa en anden maade end de øvrige figurer, dybere og med smalere bundflade. Hvis man antager dem

for naturdannelser, er det dog paafaldende, at de saa ofte findes i forbindelse med almindelige helleristningsfigurer. I sig selv vilde det heller ikke være noget urimeligt i, at man havde betegnet dyr ved saadanne „farer“, ligesaa vel som mennesker er betegnede ved fodsaaaler.

Som det fremgaar af den her givne redegjørelse, findes der et langt større antal af helleristninger i det nordenfjeldske, end man hidtil har antaget. Særlig er de talrige i Nordre Trondhjems amt, hvor man nu kjender 19 særskilte grupper, deraf nogle meget udstrakte og righoldige. Sammen med oldsagfundene vidner de om en sterkere befolkning omkring Trondhjemsfjorden i bronzealderen. Efter de samme vidnesbyrd synes man at kunne slutte, at der navnlig har været to centrer for bebyggelsen her i denne periode, et ydre i den nedre del af Stjørdalen og navnlig i det nuværende Skatval sogn og et indre ved Beitstadfjorden, hvor man paa den søndre side har de talrige gravfund fra bronzealderen paa Todnes, Holan og Gjerv og paa fjordens nordre side den enestaaende rige helleristning paa Bardal med den mindre paa Bardalsaunet. Af særlig interesse er det, at grænsen for disse fornlevninger nu er rykket betydeligt frem mod nord ved opdagelsen af de to forekomster i Tjøtta, over 230 km. i lige linje nordenfor Bardal. Ved siden af de tidligere kjendte oldsagfund fra Helgeland og fra Salten er de et meget sterkt vidnesbyrd om, at det nordiske bronzealderfolks udbredelse ogsaa har strakt sig over ialfald en betydelig del af Nordlands amt.

Rettelse.

Side 33 staar under de to afbildninger feilagtigt stedsangivelsen
Løvøen istedetfor **Flatøen**.
